

деяльності студентів. В цьому процесі науково-педагогічний працівник повинен нести повну соціальну, особисту відповідальність і орієнтуватися на діалогічність, підтримку молодіжну і на співпрацю з ними в навчально-виховному процесі.

Summary

The article reveals peculiarities of implementing person-oriented innovation technologies (human-personal technology, cooperation technology, support technology) into practice of teaching future social workers in the higher educational establishment.

Implementing various approaches (poly-subjective, searching, human – personal, synergetic) in the context of using person-oriented innovation technologies promote innovation activities of students. In this process a scientific pedagogical worker is supposed to bear full social and personal responsibility and to be orientated to dialogue, support on the part of the youth and to cooperation with them in the process of education and bringing up.

Ключові слова: особистісно-орієнтовані технології, технологія співпраці, технологія підтримки, гуманістично-особистісна технологія, синергія.

Ключевые слова: личностно-ориентированные технологии, технология сотрудничества, технология поддержки, гуманно-личностная технология, синергия.

Key words: person-oriented innovation technology, cooperation technology, support technology, human-personal technology, synergy.

Подано до редакції 20.02.2011.

УДК 378.011.31:159.9.072

© 2011

Перець О.М.

НАВЧАЛЬНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Реформування вищої педагогічної освіти, її орієнтація на європейські стандарти в умовах Болонського процесу вимагають необхідних якісних змін у підготовці сучасного вчителя початкових класів, який повинен не тільки вміти передати учням знання, а й навчити їх гнучко адаптуватися в різних життєвих ситуаціях, вміло використовувати здобуті вміння і навички для вирішення різноманітних проблем на практиці, бути високоосвіченим, мобільним, самостійним у прийнятті рішень, відповідальним за результати своєї діяльності, гармонійно розвиненим, успішним у швидкозмінному зовнішньому професійному середовищі, з високими морально-духовними якостями, постійно прагнути до самовдосконалення, володіти високими управлінськими здібностями тощо.

Задовольнити зазначені вимоги можливо за умови спеціальної систематичної підготовки вчителів початкових класів, впровадження в навчально-виховний процес інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на розвиток особистості майбутнього фахівця.

Серед новітніх технологій в процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів використовуються тренінгові технології, які здатні забезпечити ефективно спрямування процесу здобуття вищої педагогічної освіти на майбутню професійну діяльність.

Під тренінговою технологією розуміють систему діяльності щодо відпрацювання певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових завдань у процесі навчання.

Переваги тренінгових занять полягають у наступному:

– груповий досвід протидіє відчуженню, допомагає розв'язувати міжособистісні проблеми, коли студент не замикається в собі, не залишається сам на сам зі своїми труднощами;

– тренінгова група відображає систему суспільних взаємовідносин, що дозволяє майбутнім фахівцям побачити й проаналізувати у спеціально створених умовах психологічні закономірності спілкування та поведінки інших людей і самих себе, які непомітні в життєвих ситуаціях;

– груповий тренінг дає можливість кожному одержати зворотній зв'язок від студентів-колег з такими ж проблемами, які розуміють його почуття й переживання. У ньому кожен може поставити себе на місце іншої людини, «зіграти» роль для кращого розуміння її та самого себе, для знайомства з новими, більш ефективними способами поведінки і спілкування;

– тренінгова група виступає соціальним середовищем самореалізації та самопрезентації, каталізатором соціальних установок [2, с. 244].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Проблемі сутності педагогічної технології присвячені праці М.Кларіна, Г.Селевка, А.Алексюка, В.Беспалька, І.Зязюна, М.Євтуха, І.Прокопенка, В.Євдокимова, Н.Ничкало, А.Нісімчука, І.Підласого, С.Сисоєвої, І.Дичківської та ін. Останнім часом значна увага приділяється впровадженню навчального тренінгу в педагогічний процес професійної підготовки фахівців (Г.Ковальчук, Л.Бондарева, Т.Поясок, Ю.Завалевський та ін.).

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає у висвітленні проблеми використання навчального тренінгу у фаховій підготовці майбутнього вчителя початкових класів як ефективного засобу формування його професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження... В рамках наукового дослідження на базі педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету ми розробили і апробували систему тренінгових занять на тему: "Професійний розвиток педагога".

Зміст навчального тренінгу відбирався з урахуванням специфіки майбутнього фаху студентів, зокрема вчителя початкових класів, і спрямований на оволодіння професійними знаннями та вміннями, розвиток професійно-значущих якостей, забезпечення здатності до навчання упродовж життя, адаптації на ринку праці.

Навчальний тренінг "Професійний розвиток педагога" покликаний здійснювати систематичний і цілеспрямований вплив на становлення та розвиток особистості кожного студента; задоволення фахових освітніх інтересів та потреб, формування професійних знань, умінь, якостей майбутнього вчителя початкових класів; формування мобільного, компетентного, творчого, активного, самодостатнього, конкурентоспроможного, здатного до самореалізації фахівця, національно свідомого громадянина з високими духовними орієнтирами та загальнолюдськими цінностями.

Навчальний тренінг відіграє системотворчу роль у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, є проміжною ланкою між теоретичним засвоєнням знань та їх практичним застосуванням в реальних умовах сучасної школи.

Цільову групу навчального тренінгу "Професійний розвиток педагога" складають студенти випускних курсів педагогічного факультету на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр, вчитель початкових класів". Дана цільова група обрана свідомо, оскільки студенти 4 курсу, майбутні фахівці, уже мають певний базовий багаж знань, володіють методиками викладання дисциплін у початковій школі тощо.

Мета тренінгу полягає у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Основні завдання навчального тренінгу "Професійний розвиток педагога":

- формування позитивного образу майбутнього педагога, усвідомлення суспільного значення своєї майбутньої професії;
- формування цілісного уявлення про педагогічну діяльність з її недоліками та позитивними сторонами;
- усвідомлення та формування особистісних якостей та ціннісних орієнтацій вчителя початкових класів;
- виявлення мотиваційних диспозицій;
- сприяння свідомому оволодінню фундаментальними знаннями і досвідом в процесі професійної підготовки;
- розвиток практичних умінь і навичок творчої педагогічної діяльності вчителя;
- розвиток схильності до самовиховання, самоконтролю, самовдосконалення;
- формування комунікативності, ініціативності, емпатійності, впевненості в собі, націленості на співпрацю, співтворчість тощо.

Програма тренінгу спрямована на:

- підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів через впровадження у навчально-виховний процес ВНЗ інтерактивних методів навчання;
- розвиток адекватного самоконтролю, здатності до самовиховання, самовдосконалення;
- формування професійно значущих якостей особистості майбутнього вчителя початкових класів;
- формування вміння спілкуватися, висловлювати власні думки і погляди, вирішувати нестандартні педагогічні ситуації, знаходити компроміс під час конфліктних ситуацій;
- сприяння гармонійному розвитку особистості як професіонала, фахівця і людини;
- виховання почуття відповідальності, взаємоповаги тощо.

З метою реалізації поставлених завдань, система тренінгових занять "Професійний розвиток педагога" передбачає багатокомпонентну структуру. В якості основних блоків нами були виділені наступні: формування позитивного образу сучасного вчителя початкових класів; визначення професійної спрямованості студентів педагогічного факультету; розвиток комунікативних здібностей майбутнього фахівця; формування навичок вирішення нестандартних педагогічних задач; ознайомлення з конфліктом в педагогічній діяльності; розвиток професійно значущих якостей педагога; самовиховання, самонавчання, самовдосконалення тощо.

Варто зазначити, що виокремлення конкретних блоків в даному тренінгу достатньо умовне, оскільки більшість вправ охоплюють відразу декілька тем.

Так, перший блок "Формування позитивного образу сучасного вчителя початкових класів" має на меті сформувати в учасників тренінгу позитивне відношення до педагогічної діяльності; визначити мотивацію вибору професії; створити модель ідеального педагога, виховати бажання бути взірцевим вчителем.

В рамках першого заняття студенти проводять самопрезентацію, приймають правила роботи групи, визначають свої очікування від тренінгу. Серед очікувань найбільш поширеними виявилися: підвищення самооцінки, набуття навичок роботи з аудиторією, розвиток комунікативної культури, формування професійно

значущих якостей особистості тощо. Щодо хвилювань з приводу тренінгу, то вони найбільше пов'язані з невпевненістю, страхом виступати перед аудиторією, невмінням висловлювати власну думку та ін.

Наступний блок "Професійна спрямованість майбутнього вчителя початкових класів" передбачає ознайомлення студентів з особливостями професійної спрямованості вчителя початкових класів, визначення схильності до педагогічної професії; сприяння самопізнанню власних особливостей професійної спрямованості.

Заняття на тему "Комунікативність майбутнього вчителя початкових класів" сприяє формуванню уявлень про роль комунікативності вчителя в професійній діяльності; розвитку вміння спілкуватися, конструктивно виражати свої думки і почуття; вихованню комунікативної культури майбутнього вчителя.

Тренінгове заняття "Стилі педагогічної взаємодії" передбачає ознайомлення студентів з особливостями стилів спілкування, формування вміння застосовувати найбільш доцільні стилі взаємодії в залежності від конкретної ситуації тощо.

Блок "Конфлікт в педагогічній діяльності" включає в себе ознайомлення з теоретичним матеріалом з даної проблеми; формування навичок подолання конфліктних ситуацій, вміння знаходити компроміс; виховання поваги до інших тощо.

Під час тренінгу "Самовиховання. Самонавчання. Самовдосконалення" відбувається усвідомлення студентами ролі самовиховання у формуванні та розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів; формування потреби в самопізнанні, саморозвитку, самовдосконаленні.

"Я володію собою!.." – так звучить заключне заняття, яке у системі тренінгу відіграє особливу роль, оскільки воно спрямоване систематизувати та узагальнити отримані знання та досвід. Під час даного тренінгу відбувається підведення підсумків, проведення тренером загального аналізу за результатами занять, порівняння учасниками поставлених цілей з отриманими результатами тощо. Вправи даного блоку носять характер самонавіювання, самовпливу, спрямовані на формування впевненості в собі, підвищення самооцінки. Учасники шляхом релаксації ставлять перед собою конкретні цілі і намічають шляхи їх реалізації, що є важливим аспектом досягнення успіху у професійній діяльності.

Кожне тренінгове заняття складається з трьох частин: вступна частина, основна та заключна. Спільними для всіх занять є такі операції як: реалізація поставлених цілей; реалізація обраних методів інтерактивного навчання; пояснення технології проведення заняття (цілі, завдання, правила, ролі, критерії оцінювання); реалізація технології проведення інтерактивного заняття; вирішення поставлених проблем в імітаційному чи не імітаційному режимі; використання методичних матеріалів, візуальної інформації, графічних моделей; формування умінь та навичок; реалізація індивідуальної і колективної роботи учасників; проведення анкетування, тестування; проведення підсумкового аналізу ведучим і учасниками тощо.

З метою ефективного формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в рамках програми інноваційних технологій навчання широко застосовуються різні види вправ, активні методи, прийоми. Серед таких методів та прийомів нами використовуються дискусія, гра, міні-лекція, бесіда, розповідь, пояснення, диспут, мозкова атака, метод кейсів, індивідуальні завдання, робота парами, робота в малих групах, імітація, ситуаційні завдання, коучінг, рефлексія, тестування, презентація тощо.

Зазначені методи активного навчання в процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів:

– активізують мислення, і ця активність залишається надовго, спонукає в силу навчальної ситуації самостійно приймати творчі за змістом, емоційно забарвлені і мотиваційно виправдані рішення, розвивають партнерські відносини;

– підвищують результативність навчання не за рахунок збільшення обсягу навчальної інформації, а за рахунок глибини і швидкості її опрацювання;

– забезпечують стабільно високі результати навчання і виховання студентів при мінімальних зусиллях.

Активні методи позитивно впливають на розкриття й вдосконалення особистісного потенціалу майбутніх учителів початкових класів, на коректування засобів впливу та взаємодії вербального і невербального самовиявлення. Підбір методів залежить від доцільності їх використання в межах конкретної вправи.

Різного роду вправи передбачають аналіз, моделювання ситуації, тренування, підготовку до дії, пошук вирішення проблем різного характеру, стимулювання уявлення, концентрацію уваги та інше. Запропоновані вправи сприяють рефлексуванню особистісних можливостей студентів, розвитку адекватної самооцінки, комунікативних умінь, формуванню емоційної гнучкості майбутніх учителів, їх мобільності, тобто підвищенню професійної компетентності в цілому.

Так, наприклад, на першому тренінговому занятті учасникам пропонувалося дати відповіді на такі запитання:

- Чи подобається вам професія вчителя початкових класів?
- Якими професійно важливими якостями має володіти вчитель початкових класів?
- Чи залежить інтерес до навчального предмету від особистості педагога?
- Назвіть основні знання та уміння, необхідні майбутньому вчителю для педагогічної діяльності.

- Яким має бути сучасний вчитель?
- Чому Ви вступили саме на педагогічний факультет ВНЗ?

Як показують ці опитування, на запитання: “Чи подобається Вам професія вчителя початкових класів?” 91% респондентів відповіли: “Так”, а 9% – “Ні”. Це свідчить про те, що більша частина студентів педагогічного факультету обрали майбутню професію за покликанням.

Найважливішим у професійній діяльності вчителя початкових класів майбутні педагоги виокремлюють любов до дітей (73%), і лише в поодиноких відповідях зустрічаються: професійна компетентність (9%), педагогічна майстерність (7%), обізнаність (5%), справедливість (4%), терплячість (3%) тощо.

Майже всі респонденти (96%) вважають, що інтерес до навчального предмету великою мірою залежить від особистості вчителя, і лише 4% опитуваних вказують, що все залежить від учня.

У ході опитування з'ясувалося, що майбутньому вчителю для педагогічної діяльності необхідні наступні знання: психологічні (37 %), свого предмету (59 %) і методики його викладання (54 %); загальні та спеціальні (14%). До необхідних вмінь опитувані віднесли загальні вміння керувати навчально-виховним процесом (47 %), вміння зацікавити власним предметом (64 %) тощо.

Найбільш різноманітні відповіді стосувалися того, яким має бути сучасний вчитель. Так, серед варіантів вказують наступне: обізнаним, гуманним, володіти інноваційними технологіями, компетентним, креативним, добрим, цілеспрямованим, творчим, об'єктивним, толерантним, комунікабельним, ввічливим, справедливим, відповідальним, вихованим, вимогливим, наполегливим, терпеливим, тактовним, щирим. Із відповідей видно, що у студентів відсутнє бачення цілісного образу вчителя-професіонала.

Провідним мотивом вибору професії вчителя початкових класів виявилось покликання. Студенти зазначали, що люблять дітей, отримують задоволення від спілкування з ними, відчувають свою потрібність їм, бачать в очах дитини радість від пізнання чогось нового тощо.

Крім того, учасники навчального тренінгу працюють над створенням тривимірної моделі ідеального педагога. Так, серед рис, якими повинен володіти вчитель як працівник, найбільш важливими виявилися пунктуальність, відповідальність, компетентність, дисциплінованість. Щодо характеристик педагога як фахівця студенти виокремили такі: знання педагогіки та психології, знання методик дисциплін, реалізація індивідуального підходу, комунікативність, розвиток, творчість, вміння прогнозувати педагогічну ситуацію та наслідки педагогічних дій тощо. Найсуттєвішими людськими якостями, які мають бути притаманні вчителю початкових класів є любов до дітей, гуманність, тактовність, справедливість, альтруїзм, емоційна щирість, оптимізм. Робота над створенням моделі ідеального педагога спонукає майбутніх фахівців до прагнення досягти високого рівня професійної компетентності у педагогічній діяльності.

Під час коучінгу учасники тренінгу мають змогу зробити уявний екскурс на свій перший урок, що допомагає їм відчувати себе в ролі вчителя, проаналізувати свій внутрішній стан, виявити певні труднощі, пережити моменти задоволення.

Активне залучення студентів до розв'язування педагогічних і психологічних задач, програвання ситуацій надають їм впевненості, стають основою для вдалого експромту та сприяють тому, що майбутній вчитель не буде боятися зустрітися сам на сам з певною проблемою у професійній діяльності.

Позитивна емоційна атмосфера, яка панує в групі протягом всього тренінгу сприяє особистісному зросту кожного учасника, надихає на відвертість, сміливість, самореалізацію, бажання бути кращим, додає впевненості у своїх силах, відчуття власної значущості, спрямовує на отримання сформованих навичок і життєвих компетенцій. З кожним заняттям студентам все легше вдається боротися страхом перед аудиторією, включатися в обговорення, висловлювати власні думки, пропонувати власні ідеї, приймати рішення тощо.

Діяльність студентів організовується таким чином, щоб в результаті було досягнуто поставленої мети та відбулося особистісне зростання майбутніх вчителів початкових класів, про що свідчать підведення підсумків та аналіз очікувань учасників тренінгу. Під час тренінгу студенти відпрацьовують свої професійні вміння в умовах, наближених до реальності, і крім того, виявляють і формують професійно важливі якості фахівця. Кожен учасник займає активну, творчу позицію, тому засвоєння знань, умінь, навичок відбувається в процесі переживання особистого досвіду, поведінки, відчуття дій.

В основу тренінгових занять покладено групову форму роботи зі своїми можливостями, обмеженнями, правилами і проблемами. На відміну від традиційного навчання, яке орієнтоване на правильну відповідь і за своєю сутністю є формою передачі інформації та засвоєння знань, діяльність у тренінговій групі базується на запитаннях та пошуку, до уваги береться весь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності, самостійність, здатність до прийняття рішень, взаємодії тощо.

В результаті пошукової роботи ми визначили, що використовуючи можливості тренінгових технологій у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів відбувається:

- адаптація студентів до умов майбутньої професійної діяльності;
- мотивування і стимулювання майбутніх фахівців педагогічної сфери до роботи в школі;
- моделювання професійних умінь майбутнього фахівця;

- задоволення фахових освітніх інтересів та потреб;
- вміння виявити свої професійно важливі якості;
- забезпечення здатності до навчання впродовж життя;
- формування професійної мобільності, компетентності та конкурентоспроможності майбутніх вчителів початкових класів на ринку праці.

Варто зазначити, що складність проведення навчального тренінгу у процесі підготовки фахівця полягає у методичній підготовленості викладача-тренера, який повинен володіти методикою розробки та проведення навчального тренінгу. Вимоги до особистості викладача-тренера включають наступне: управлінські ролі та функції, організаційні вміння, уміння формувати команду, навички консультування, чуйність, здатність швидко поновлювати фізичні і душевні сили, здатність до самопізнання і саморозвитку, креативність, впевненість в собі, методична підготовленість тощо.

Використання системи тренінгових занять у професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів відбувається на основі практичної моделі навчального тренінгу. Запропонована нами модель враховує вимоги до професійної діяльності вчителя початкових класів; визначає методи, засоби навчання, організаційні форми роботи; функції тренінгу та педагогічні умови, які сприяють ефективній реалізації поставленої мети.

Висновки... Отже, тренінгова програма "Професійний розвиток педагога" є ефективним засобом формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Запропонована технологія тренінгу надає її учасникам можливість імітації конкретних видів професійної діяльності фахівця; сприяє ефективному оволодінню теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками; сприяє формуванню професійно важливих особистісних якостей та ціннісних орієнтацій педагога початкової школи, його психічних властивостей; цілеспрямованості і прагнення до реалізації своїх особистих планів.

Загалом, тренінгові технології формують професійні навички, вміння і виробляють звичку активно, творчо, раціонально мислити і діяти; формують вміння вирішувати проблеми. Методи активного навчання в умовах тренінгу сприяють переживанню ситуації зі всіма взаємодіями з людьми, зі всіма конфліктами, успіхами і поразками, з адекватною оцінкою індивідуальних, в тому числі і професійних якостей та умінь, необхідних майбутнім фахівцям.

Таким чином, необхідність впровадження новітніх технологій навчання в навчально-виховному процесі професійної підготовки сучасного вчителя початкових класів, викликана потребою часу, спонукає до подальших наукових розробок проблеми формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах кредитно-трансферної системи ВНЗ.

Література

8. Завалевський Ю.І. Сучасний вчитель: вимір часу: навчально-методичний посібник для вчителів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Юрій Іванович Завалевський. – К.: Букрек, 2008. – 288 с.

Анотація

У статті обґрунтовано доцільність використання тренінгових технологій у процесі фахової підготовки сучасного педагога; розкрито сутність навчального тренінгу «Професійний розвиток педагога» як ефективного засобу формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Аннотация

В статье обоснованно целесообразность использования тренинговых технологий в процессе профессиональной подготовки современного педагога; раскрыта сущность учебного тренинга «Профессиональное развитие педагога» как эффективного средства формирования профессиональной компетентности будущего учителя начальных классов.

Summary

In the article grounded expedience of the use to training of technologies is in the process of professional preparation of modern teacher; essence of the educational training is exposed «Professional development of teacher» as an effective mean of forming of professional competence of future teacher of initial classes.

Ключові слова: навчальний тренінг, тренінгові технології, професійна компетентність, вчитель.

Ключевые слова: учебный тренинг, тренинговые технологии, профессиональная компетентность, учитель.

Key words: educational training, to training of technology, professional competence, teacher.

Подано до редакції 25.02.2011.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, проф. Колупаєвою Т.Є.